

GELLÉRFI GERGŐ

A *pridianum*-típusú dokumentumok mikro- és makrostruktúrájáról

Minden információnk a Római Birodalom területén uralkodó adatrögzítési gyakorlatról elsődleges forrásokból, a fennmaradt dokumentumokból származik. Tanulmányom egy rész-eredményét mutatja be egy a gyakorlati célú római császárkori dokumentumok adatszerkezetét vizsgáló kutatásnak, melynek legfontosabb célja, hogy hasonlóságok és szabályosságok feltárásával bizonyos konvenciókra következtessünk, s ezáltal képet kapjunk a Római Birodalom területén a Kr. u. 1–4. században uralkodó adatrögzítési gyakorlat sajátosságairól.

A tanulmány szűkebben vett témája egy adott dokumentumtípus, a *pridianum* vizsgálatra alkalmas állapotban fennmaradt példányainak összehasonlító elemzése. A *pridianum* egy évente egyszer, illetve Egyiptomban évente kétszer¹ elkészített jelentés egy adott *cohors* aktuális állapotáról és az előző jelentés óta történt változásokról. Az esetlegesen a *pridianum*ra vonatkozó antik forrásaink közül a *Historia Augusta* egy szöveghelyét érdemes kiemelni, mely szerint Alexander Severus császár feljegyzéseket tartott a hálótermében, hogy a katonáira vonatkozó legfontosabb adatokat tanulmányozhassa, s e *locus* feltelezhetően a *pridianum*okra is utal.²

Három *pridianum*, továbbá egy *pridianum*-jellegű dokumentum maradt ránk olyan állapotban, hogy alkalmas legyen érdemi vizsgálatra. A négy feljegyzés közül a legkorábbi a Kr. u. 1. század utolsó évtizedében keletkezett a britanniai Vindolandában.³ A Tab. Vind. II. 154 számmal nyilvántartásba vett tábla⁴ nem kimondottan *pridianum*, csak egy időközi jelentés, melyet a felelős tiszt felhasználhatott a *pridianum* elkészítéséhez.⁵ Ettől függetlenül a dokumentumot *pridianum*-típusúnak nevezhetjük, mivel – mint az a későbbiekben látható lesz – tartalma és szerkezete megegyezik a *pridianum*ok megfelelő szakaszaival.

¹ Fink, Robert O.: *Mommsen's Pridianum: B. G. U., 696*. The American Journal of Philology, vol. 63. (1942) 71.

² „*Milites suos sic ubique scivit, ut in cubiculo haberet breves et numerum et tempora militantium continentes, semperque, cum solus esset, et rationes eorum et numerum et dignitates et stipendia recenseret, ut esset ad omnia instructissimus.*” *Historia Augusta. Alex. Sev.* 21, 6.

³ Bowman, Alan K. – Thomas, John David: *A Military Strength Report from Vindolanda*. The Journal of Roman Studies, vol. 81. (1991) 62–73.

⁴ A dokumentum online elérhető a Vindolanda Tablets Online adatbázisában: <http://vindolanda.csad.ox.ac.uk/>

⁵ Uo. 65–66. „*It is also worth bearing in mind that the archaeological context of the Vindolanda tablet gives us no reason to suppose that this document went into the official archives of the unit - it is perhaps more likely to have been an interim report compiled for the commanding officer.*”

A CPL 112 (=RMR 63) papirusz,⁶ mely a *cohors I Hispanorum veterana pridianuma*, minden valószínűség szerint a 100 és 105 közötti időszakból származik, s noha Egyiptomban találták, egyértelműen Moesia Inferior provinciában keletkezett.⁷ A 215 körül Egyiptomban keletkezett PBrook 24 papirusz nagyon töredékes állapotban maradt fenn, de tartalma alapján így is határozottan kijelenthető, hogy *pridianum*.⁸ A 2. század közepén, 156-ban keletkezett a szíriai Durában talált BGU 696 (= RMR 64 = CPL 118) papirusz.⁹ A *cohors I Augusta praetoria Lusitanorum equitata* állapotáról szóló jelentés fennmaradt része a *cohors*ba érkezett katonák nevééről, elhelyezéséről és érkezési idejükről tartalmaz információkat szabályos adatszerkezetben.

E négy azonos típusú dokumentum a Birodalom különböző területeiről származik, s keletkezésük közt jelentős időbeli eltérés van, így elemzésük lehetőséget ad arra, hogy általános megállapításokat tegyünk a *pridianum*okra vonatkozólag.

A dokumentumok adatszerkezetének vizsgálatakor azokat két szempont szerint csoportosítottam: egyfelől aszerint, hogy az adatokat valamilyen „grafikus” struktúrába, kezdetleges táblázatokba rendezve rögzítették-e vagy folyószövegben, másfelől pedig aszerint, hogy az adatok sorrendjében kimutatható-e szigorú szabályosság. A négy most vizsgált dokumentum közül hármat szabályos szerkezetű és grafikus struktúráltságuk alapján a szabályos, táblázatszerű feljegyzések csoportjába soroltam be: a Tab. Vind. II. 154, a CPL 112 és a PBrook 24 dokumentumokat. E feljegyzések arról tanúskodnak, hogy a kor adatrögzítésért felelős személyzete gyakran komoly figyelmet fordított arra, hogy az adatok valamilyen szabályos grafikus rend szerint kerüljenek lejegyzésre. Ezen – úgymond – táblázatok alkalmazásának célja egyértelmű: jelentősen megkönnyítették az adatok áttekinthetőségét.

A britanniai dokumentum fő része egy grafikusan strukturált táblázatszerű szakasz (5–27), melyet egy négysoros bevezetés előz meg, amely megadja a dátumot, a *cohors* nevét, a prefektus nevét, az összlétszámot és a *centuriók* számát. Az *ex eis absentes* kifejezés vezet be a grafikusan strukturált szakaszba, mely két egymástól egyértelműen elkülönülő oszlopból áll, s ezek közül a második egyetlen kivétellel¹⁰ minden esetben számot tartalmaz.

A katonákat a feljegyzés két csoportra osztja, távollévőkre és jelenlévőkre, majd az utóbbit két újabb alcsoportra, betegekre és egészségesekre. A számítások pontosak, a szerkesztés logikus. Figyelemreméltó a 9. sor, ahol a számadat helyén a *centurio*-jel szerepel, olybá tűnik, ez lehetett a bevett módja azon eshetőség jelölésének, ha csak *centurio* esett egy adott kategóriába.¹¹ A dokumentum e szakaszának sorait három típusra oszthatjuk: ál-

⁶ A dokumentumot többek közt Fink közli. Fink, Robert O.: *Roman Military Records on Papyrus*. Cleveland, 1971. 217–227.

⁷ Ezekben az években a *cohors I Hispanorum veterana* Moesia Inferior provinciában állomásozott. A dokumentum Egyiptomba kerülését Hunt szerint az magyarázhatja, hogy 116-ban a *cohors* Egyiptomba ment egy zsidó felkelés leverésére. Fink szerint a valószínűbb magyarázat a dokumentum átkerülésére és ezzel együtt fennmaradására az, hogy ez csupán egy másolat a Moesiában felvett adatokról, amit elküldtek Egyiptomba, mivel a *cohors* hivatalosan az egyiptomi haderő részét képezte ez év kezdetén. Lásd: Fink, Robert O.: *Hunt's Pridianum: British Museum Papyrus 2851*. The Journal of Roman Studies, vol. 48. (1958) 102–116.

⁸ Thomas, John David – Davies, R. W.: *A New Military Strength Report on Papyrus*. The Journal of Roman Studies, vol. 67. (1977) 50–61.

⁹ Fink: *Mommsen's Pridianum*, i. m.

¹⁰ E kivételes esetről (9) lásd a következő bekezdést.

¹¹ A vizsgált anyagban igen gyakran jelenik meg az ún. *centurio*-jel (pl. Tab. Vind. II. 154. 8-9), amit hasonlóságuk miatt a 7 karakter jelöl az átírásban. E jel egyaránt rövidíthette a vizsgált anyag dokumentumaiban a *centurio* és a *centuria* szavakat s más dokumentumokon sok egyéb „c” betűvel

lapotot rögzítő sorok, összegző sorok, melyek egy-egy adott szakaszt összesítenek, és részletező sorok. Az utóbbiak jobbra tolva kerültek rögzítésre, s egy adott kategóriába eső valamilyen szempontból kiemelt szerepű katonák számát rögzítik, e dokumentum esetében a *centuriók* számát. Ilyen például a dokumentum bemutatott szakaszában a 8. sor.

singulares leg(ati)	XLVI
officio Ferocis	
Coris	CCCXXXVII
in is 7	II
Londinio	7

a <i>leg(atus)</i> katonái	46
Ferox szolgálatában	
Coriában	337
közte (<i>centuriók</i>)	2
Londiniumban	(<i>centurio</i>)

1. táblázat

A TAB. VIND. II. 154 DOKUMENTUM 5–9. SORA¹²

A PBrook 24 meglévő része három egységre osztható: az első szakasz az érkező katonákról tartalmaz információkat, a második az elhunyt, illetve a *cohors*ból végleg eltávozott katonákat tárgyalja, a harmadik pedig az időlegesen távol lévő személyeket és távollétük okát rögzíti. A dokumentum ugyanazt a három sortípust tartalmazza, mint a britanniai. A szerkezet bemutatására a második hasáb 3–14. sorát közlöm.

Állapot		„Katona”		Szám	
Típus	Szám	Típus	Szám	Típus	Szám
dimissus causer<i>e		mil(es)			I
		ab eodem praef(ecto) Aeg(ypti)			
θ		mil(ites)			VII
in is eq(ues)	I	dromadar(ius)	I		
summa qui decesserunt		mil(ites)			XXX
in is 7	II	eq(uites)	XI		
		dromadar(ius)	I		
reliq[ui] n(umero) p(uro)		mil(ites)	CCCCLVII		
in is 7	VI	dec(uriones)	IV	eq(uites)	C
		drom(adarii)	XIII		
absunt in choram		mil(ites)			CXXVI

kezdődő szót is. A rövidítés egyértelműen a köztudatban élt: a britanniai, a szíriai és az egyiptomi leleteken egyaránt előfordul, az első, a második és a harmadik századi dokumentumokon is megjelenik.

¹² A dokumentumok szerkezetének bemutatására a szöveget táblázatokba rendeztem, az eredeti elrendezés megtartásával.

Állapot		„Katona”	Szám		
Típus	Szám	Típus	Szám	Típus	Szám
betegség miatt elbocsátva		kat(ona)			1
		ugyanazon egy(iptomi) pref(ektus) által			
(halott)		kat(onák)			7
közte lo(vas)	1	tev(és)	1		
összesen eltávozott		kat(onák)			30
közte (centuriók)	2	lo(vasok)	11		
		tev(és)	1		
marad[tak] ö(sszesen)		kat(onák)	457		
közte (centuriók)	6	dec(uriók)	4	lo(vasok)	100
		tev(ések)	13		
távol vannak		kat(onák)			126

2. táblázat

A PBROOK 24 DOKUMENTUM II. 3–13. SORA¹³

Annak ellenére, hogy ez a dokumentum nem mutat olyan szintű szabályosságokat, mint a britanniai vagy a moesiaai, az elrendezésben mégis egyfajta tudatosság figyelhető meg. Példának okáért, amennyiben egy részletező bejegyzés több sort foglal el, a második sort mindig jelentősen jobbra csúsztatva rögzítik, mint például a II 8–9. sorban.

A CPL 112 szintén szabályos dokumentum. Két hasáb maradt fent a dokumentumból, ám az első *columna* első 19 sora szinte teljesen elveszett, csupán annyi bizonyos, hogy a 12–19. sorok végén dátumok és városnevek szerepelnek. Feltételezhetően katonák állományba vételének évét, valamint származásukat rögzítették ezek a sorok. A 21. sort követően a szöveg rögzíti a *cohors* január 1-jei létszámát, majd a január és szeptember közti érkezéseket, az első *columna* utolsó bejegyzése pedig a *cohors* létszámát adja meg. Az összegző sorok után részletező sorok is szerepelnek.

EX EIS DECEDUNT											
[d]atus in classem Fl(aviam) Moesicam admin[...] iussu Fausti[ni leg(ati)										I	
...]iussu Iust[i] leg(ati)			in is eq(ues) I								
...]nt[...]			in is eq(ues) I								
remissus ad [He]rennium Saturninum										I	
translatus in exerc[i]tum Panno[n]i[-										I	
perit in aqua										I	
occisus a latronibus			eq(ues) I								
θetati											
summa decesserunt			in is								
restitutus ex non secutis										I	
reliqui numero puro											
in is	7	VI	dec	IIII	eq	in is	dup	II	sesq	III	CX[
			dup	ped	I	sesq	VI	[

¹³ A táblázatok felső címsora az állapotrögzítő és összegző, az alsó a részletező sorokra vonatkozik.

KÖZÜLÜK ELTÁVOZOTT												
a classis Fl(avia) Moesicához [a]dva Fausti[nus <i>legatus</i>] parancsára												1
...] Iust[us] <i>leg(atus)</i> parancsára				közte lo(vas) 1								
...]ntf[...]				közte lo(vas) 1								
visszaküldve [He]rennius Saturninushoz												1
áthelyezve a pannó[n]iai ser[e]gbe[-												1
vízbe fulladt												1
útonállók ölték meg				lo(vas) 1								
θétázottak ¹⁴												
összesen eltávoztak				közte								
felvett leszakadók												1
maradtak összesen												
közte	7	6	dec	4	eq	közte	dup	2	sesq	3	110[
			dup	ped	1	sesq	6	[

3. táblázat

A CPL 112 DOKUMENTUM II. 3–16. SORA¹⁵

A második hasáb három szakaszra osztható, mindegyiket egy afféle címsor vezeti be, ilyen például a II 3. sor. Az első szakasz a véglegesen elvesztett katonákról rögzít információkat, a második és a harmadik pedig az ideiglenesen távol lévő személyekről tudósít, az előbbi azokról, akik a provincián kívül teljesítenek szolgálatot, az utóbbi pedig azokról, akik azon belül. A számok – amennyiben egy sorban csak egy van – minden esetben a jobb szélen kerültek lejegyzésre, ahogy a két másik dokumentum esetében, és akárcsak ezek, a CPL 112 is alkalmaz összegző és részletező sorokat.

A BGU 696 első 18 sora a *pridianum* bevezetése, mely hasonló elemeket tartalmaz, mint a britanniai dokumentum első szakasza. Ezt a január 1. és augusztus 31. közt a *cohors*ba érkező katonák jegyzéke követi. A katonákról közölt adatok kötött sorrendje, valamint szerepeltetésük a következő szabály szerint írható le: 1. Az érkezés módja és forrása; 2. Az érkező katona beosztása, illetve több katona egyszerre történő érkezése esetén az érkezők száma; 3. Részletező sor (több katona érkezése esetén, amennyiben szükséges); 4. A *centuria* vagy *turma*, ahová a katona került (nem minden esetben tüntetik fel); 5. A katonai állományba vétel éve; 6. Név; 7. Az érkezés időpontja. Ha egyszerre egynél több katona érkezett, az utolsó négy elem ismétlődik, ha a negyedik és az ötödik adat is egyezik, csak az utolsó kettő.

Az adatok sorrendje és közlésmódja tehát szabályos, ám elrendezésük esetlegesnek hat. Az ok, amiért mégis a táblázatszerű dokumentumok közé soroltam e *pridianum*ot, hogy olyan szabályosságokat követ, mint az érkezők számának kiemelt helyen, a lap jobb szélén

¹⁴ A latin változat *thetati* szavát nyelvileg *participium perfectum*ként értelmezhetjük egy (feltételezett) *theto* igéből, „megthétázní, thétával megjelölni” jelentéssel. A görög *théta* a „halottak”, „elesetek”, „meghaltak” stb. szavak rövidítésére szolgál.

¹⁵ A táblázat utolsó két sorában a legtöbb rövidítést területi okok miatt nem oldottam fel. Az *eq* az *eq(ues)*, illetve *eq(uites)*, azaz „lovas”, illetve „lovakok” szót, a *ped* minden bizonnyal a *ped(ester)*, azaz „gyalogos” szót rövidíti, a *dec*, *sesq* és *dup* rövidítések pedig a *dec(urio)*, a *sesq(uipticarius)* és a *dup(licarius)* szavakat egyes, illetve többes számban. A korábbiakról már ismert 7 ez esetben is a *centurio* szót rövidíti.

történő rögzítése, a sortörések többé-kevésbé következetes alkalmazása, valamint a kétféle írásmód tudatos használata, amit Fink is kiemel e dokumentumról írott cikkében.¹⁶

A *pridianum*ok makrostruktúrájának átfogó elemzésére a legutóbbi dokumentum nem alkalmas, mivel annak fennmaradt része csak az első kettőt tartalmazza a *pridianum*ok tízzennégy eleme közül, melyek a következőkben kerülnek bemutatásra. A CPL 112, a Tab. Vind. II. 154 és a PBrook 24 dokumentumok viszont lehetőséget adnak számunkra arra, hogy három különböző helyről és időből származó, de azonos típusú statisztikai feljegyzést összehasonlíthassunk. A dokumentumok legszembevetőbb közös tulajdonságai az összegző sorok és részletező sorok használata, valamint a számadatok jobb szélén való szerepeltetése. Phang tanulmányában *Summary of structure of ideal pridianum* címmel közli a *pridianum*ok általa feltételezett struktúráját.¹⁷ E vázlat nem fogadható el, mivel számos ponton ellentmond a meglévő dokumentumoknak és a továbbiakban bemutatott szerkezetnek.

A következőkben bemutatom a három vizsgált feljegyzés makrostruktúráját. A vindolandai lelet esetében a bevezetést követően a következő szerkezet figyelhető meg:

Aktuális létszám (3)

Ideiglenesen távol lévő katonák (4–16)

Ideiglenesen távol lévő katonák összegzése (17–18)

Jelen lévő katonák összegzése (19–20)

Szolgálatképtelen katonák (21–24)

Szolgálatképtelen katonák összegzése (25)

Egészséges katonák összegzése (26–27)

A CPL 112 tartalmazza a fennmaradt *pridianum*ok közül a legtöbb különböző szakaszt. A vindolandai dokumentum első elemét (aktuális létszám) hét másik előzi meg a moesiaii *pridianumon*. Ezt követően a szakaszok szinte teljesen megegyeznek a britanniai dokumentumon látottakkal, azzal az eltéréssel, hogy az ideiglenesen távol lévő katonákra vonatkozó bejegyzést a feljegyző két részre osztotta: provincián belül és provincián kívül szolgálatot teljesítő katonákra.

Korábbi összlétszám (I 26–28)

Érkező katonák (I 29–34)

Érkező katonák összegzése (I 35)

Összlétszám az elvesztett katonákkal együtt (I 36–II 2)

Elvesztett katonák (II 3–11)

Elvesztett katonák összegzése (II 12)

Felvett leszakadók (II 13)

Aktuális létszám (II 14–16)

Ideiglenesen távol lévő katonák (a provincián kívül) (II 17–22)

A provincián kívül ideiglenesen távol lévő katonák összegzése (II 23)

Ideiglenesen távol lévő katonák (a provincián belül) (II 24–37)

Ideiglenesen távol lévő katonák összegzése (II 38–40)

Jelen lévő katonák összegzése (II 41–43)

Szolgálatképtelen katonák (II 44–)

A PBrook 24 papirusz nagyon töredékes, mindhárom *columna* elejéről és végéről is hiányoznak sorok. Az elsők érkező katonákról szóló információkat olvashatunk, a második elvesztett katonákról szóló adatokat tartalmaz, a második *columna* végét és a harmadik

¹⁶ Fink: *Mommsen's Pridianum*, 68.

¹⁷ Phang, Sara Elise: *Military Documents, Language and Literacy*. In: Erdkamp, Paul (ed.): *A Companion to the Roman Army*. Malden, 2011. 293.

meglévő részének egészét pedig az ideiglenesen távol lévő katonákra vonatkozó bejegyzés tölti ki.

Érkező katonák (I 1–18)

Elvesztett katonák (II 1–6)

Elvesztett katonák összegzése (II 7–9)

Aktuális létszám (II 10–12)

Ideiglenesen távol lévő katonák (II 13–III 18)

A következő összefoglaló táblázat a három *pridianum* közti hasonlóságokat mutatja be. Kérdőjeleket használtam, ahol az elem feltehetőleg a dokumentum elvesztett szakaszán állhatott, és gondolatjelet, ha az adott elem nem jelenik meg a feljegyzésben.

	TV II 154	CPL 112	PBrook 24
1. Korábbi összlétszám	-	I 26-28	?
2. Érkező katonák	-	I 29-34	I 1-18
3. A 2. összegzése	-	I 35	?
4. Létszám az elvesztettekkel	-	I 36-II 2	?
5. Elvesztett katonák	-	II 3-11	II 1-6
6. Az 5. összegzése	-	II 12	II 7-9
7. Felvett leszakadók	-	II 13	-
8. Aktuális létszám	3	II 14-16	II 10-12
9. Ideiglenesen távol lévő katonák (lásd lentebb)	4-16	II 17-37	II 13-III 18
10. A 9. összegzése	17-18	II 38-40	?
11. A jelenlévők összegzése	19-20	II 41-43	?
12. Szolgálatképtelen katonák	21-24	II 44-	?
13. A 12. összegzése	25	?	?
14. Az egészségesek összegzése	26-27	?	?

4. táblázat

A HÁROM DOKUMENTUM SZERKEZETE

A *pridianum*ok meglévő szakaszai közötti eltérések mindegyikére lehet magyarázatot találni, így a látszólagos szabálytalanságok feloldhatók. Az első ilyen különbség az első hét elem hiánya a britanniai dokumentumról. Ennek egyszerű magyarázata lehet, ha az előző időszaki jelentés elkészítése óta eltelt időben nem változott a *cohors* összlétszáma. Mint-hogy az effajta időszaki jelentések elkészítése közti időtartamról semmit sem tudunk, ez csupán feltételezés, de ha az intervallum kellően rövid volt, ez elfogadható magyarázat lehet.

A második különbség az ideiglenesen távol lévő katonákkal kapcsolatos bejegyzésben található. A CPL 112 dokumentum két részre osztja e szakaszt: provincián kívül és provincián belül lévő katonákra. E különbséget – azon a kézenfekvő magyarázaton kívül, hogy különböztek a rögzítési szokások – a provinciák mérete és elhelyezkedése magyarázhatja. A dokumentum keletkezési helye, Moesia Inferior jóval kisebb, mint Egyiptom, így az esetlegesen provincián kívülre küldött katonának jóval kisebb távolságra kellett eltávoznia, mint egy Egyiptomból más provinciába küldött személynek, következésképp nagyobb valószínűséggel kerülhetett el valaki innen egy szomszédos területre. Britanniát illetően nehezen feltételezhetnénk, hogy gyakori lett volna, hogy egy legionáriust innen egy szomszédos provinciába küldjenek, hiszen ehhez át kellett volna kelnie a tengeren. Ezért Egyiptom és Bri-

tannia esetén szükségtelennek tűnik a távol lévő katonák csoportosítása e szempont szerint.

A harmadik eltérés a felvett leszakadókra vonatkozó bejegyzés hiánya két dokumentumon. Ennek magyarázata jóval egyszerűbb: ha nem történt ilyen esemény, az elem kimaradt. Az is egyértelműnek tűnik, hogy amennyiben a másik két, az összlétszámot változtató esemény (katona érkezése, katona elvesztése) nem fordult elő, abban az esetben ez a két bejegyzés is hiányzott, s ha egyáltalán nem változott az előző jelentés óta a *cohors* létszáma, a dokumentum első eleme az aktuális létszám volt, ahogy azt a vindolandai dokumentum esetében láthattuk.

A vizsgált dokumentumok makrostruktúrájában további különbségek nem fedezhetők fel, így az imént leírtak alapján egy meglehetősen pontos hipotetikus képet vázolhatunk fel a *pridianum*ok makrostruktúrájáról:

1	Korábbi összlétszám	A 2., a 3-4. és az 5. elem csak akkor jelenik meg, ha az adott esemény megtörtént, az 1. csak akkor, ha ezek valamelyike megtörtént.
2	Érkező katonák és összegzésük	
3	Létszám az elvesztettekkel	
4	Elvesztett katonák és összegzésük	
5	Felvett leszakadók	
6	Aktuális létszám	
7	Ideiglenesen távol lévő katonák és összegzésük	Ha szükséges, a provincián belül és kívül lévő katonákat külön szerepeltetik.
8	A jelenlévők összegzése	
9	Szolgálatképtelen katonák és összegzésük	
10	Az egészségesek összegzése	

5. táblázat

A *PRIDIANUM*OK HIPOTETIKUS MAKROSTRUKTÚRÁJA

Ez a struktúra megfelel a vizsgált anyag negyedik dokumentumából, a BGU 696 papi-rusból fennmaradt szakasz felépítésének. E feljegyzés az imént vázolt tíz elem közül csupán az első kettőt tartalmazza, ezután megszakad, ám nincs okunk azt feltételezni, hogy ne rögzítette volna az összes, a másik három dokumentumban megjelenő adatot. A *cohors* január 1-jei teljes létszáma az első hasáb 14. sorában található, ezt követően a 15-17. sor részletező sorként szolgál. A 19. sorral kezdődik a január 1. óta érkezett katonák felsorolása, amennyiben szükséges, részletező sorokkal együtt. E felsorolás I 19-től egészen a dokumentum fennmaradt részének végéig, II 39-ig tart.

Annak ellenére, hogy a vizsgált dokumentumok keletkezési helye és ideje meglehetősen távol esik egymástól, szembetűnő szabályosságokat sikerült kimutatni. Ez alapján a *pridianum*ok keletkezésének hátterében valamiféle központi szabályozást sejtethetünk. Ez egyaránt lehetett a szerkesztésük szervezett oktatása, egy a szerkezetüket bemutató mintadokumentum kibocsátása, vagy a katonai vezetés küldhetett egy útmutatót a *cohors*oknak a statisztikai jellegű feljegyzések elkészítéséről. A választás e lehetőségek közt pusztán feltételezés lenne. Az viszont bizonyosnak tűnik, hogy a Birodalom katonai vezetése biztosítani kívánta, hogy az egyik legfontosabb katonai dokumentum, a *cohors*ok állapotát rögzítő *pridianum* elkészítésekor átlátható és könnyen kezelhető dokumentumok keletkezzenek, ami kritikus fontossággal bírhatott a harmadik évszázad elejére közel félmillió létszámú római hadsereg adminisztrációjában.

E tanulmány a Római Birodalom területéről ránk maradt *pridianum*-típusú dokumentumok adatszerkezetének elemzésével foglalkozik. E haderőjelentések közül, melyeket évente egyszer, illetve Egyiptomban évente kétszer készítettek el, s egy adott *cohors* aktuális állapotát, valamint az előző jelentés óta történt változásokat rögzítették, összesen négy áll rendelkezésünkre olyan állapotban, hogy érdemi vizsgálat alá vethessük őket. Annak ellenére, hogy kortárs forrásaink nem maradtak fent a római hadseregben uralkodó adatrögzítési gyakorlatról, a meglévő dokumentumok elemzésével olyan szabályosságokat fedezhetünk fel, melyek egyértelműen a statisztikai adatok tudatos rögzítésére utalnak. Noha a négy vizsgált dokumentum a Birodalom négy egymástól távol eső részén keletkezett, a legkorábbi és a legkésőbbi keletkezési időpontját pedig közel másfél évszázad választja el, határozott szabályosságok mutathatók ki a feljegyzések makrostruktúrájában, melyekből további következtetéseket vonhatunk le.

GERGŐ GELLÉRFI

On the Micro- and Macrostructure of Pridianum-type Documents

The paper analyzes the data structure of *pridianum*-type documents that survived from the territory of the Roman Empire. From these strength reports, which were compiled annually – or twice a year in Egypt – to document the actual state of a given *cohors* as well as the changes since the last report, four are available in such condition that makes meaningful examination possible. Despite the fact that we do not have any contemporary sources about the reporting practices in the Roman army, by analyzing the surviving documents, we can discover such regularities that suggest that statistical data was recorded systematically. Even though the four documents came from four distinct regions of the empire, distant from each other, and the earliest was compiled almost one and a half century before the latest, we can find clear-cut regularities in the macrostructure of the reports, from which we can draw further conclusions.